

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

In dit nummer:

KERKELIJK LEVEN

101

B. Luiten

'Nader bekeken'.

MEDITATIEF

105

M.A. Dronkers

Kinderen op de troon

WANDELEN MET GOD

106

B. Luiten

Het huwelijk met
een ongelovige

ACHTERGRONDEN

108

C. Trimp

'Meer of minder
zuivere ware kerk'?

ACHTERGRONDEN

111

M.E. Hoekzema

Omgaan met
verschillen

en verder...

Boekbesprekingen
Meeglezen
Uit de kerken

KERKELIJK LEVEN / B. Luiten

NADER BEKEKEN

In het juli-nummer van 'Nader Bekeken' gaat eindredacteur drs. H.J. Boiten breed in op mijn artikel 'Gereformeerd Gezind of niet?'.¹ Hij is niet erg blij met wat ik heb geschreven en laat dat zijn lezers ook duidelijk weten.

Het betreft een belangrijk uitgangspunt van het nieuwe maandblad Nader Bekeken. Ik had dat gesignaleerd en daar kritiek op geleverd.

Boiten herkent zich daarin niet en vraagt nu om bewijs. Ik zou zijn blad geen recht doen.

Daar moeten we dus verder over praten. Ik zal nu met nadere documentatie komen. Met de bedoeling om elkaar beter te begrijpen en samen verder te komen, uiteraard.

Daarbij mag de lezer weten, dat Boiten en ik al samen koffie gedronken hebben, en als broeders hierover hebben gesproken. Maar dit zijn geen zaken, die je met z'n tweeën afdoet. Dit raakt ons allemaal.

Het punt in geding

Ik signaleerde in mijn artikel dat onder ons op verschillende wijzen de beschuldiging wordt gehanteerd, dat iemand een aanhanger zou zijn van de gereformeerde gezindte gedachte. (De gedachte namelijk, dat het niet belangrijk is van welke kerk je lid bent, omdat de gezindheid breder is dan de kerk en ook blijft wanneer kerkelijke eenheid ontbreekt.) Met name wanneer ook buiten onze kerken *confessionele trouw* wordt geconstateerd, komt die typering naar voren. Immers, zo wordt dan geredeneerd, iemand die niet **kies**t voor de kerk, is *per definitie* niet trouw aan de belijdenis.

KERNREDACTIE:

PROF. DR. M. TE VELDE,
DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP.

OVERIGE REDACTIELEDEN:

DRS. R. TER BEEK, DRS. B. BOS,
DRS. A.L.Th. DE BRUIJNE, DRS. B. LUITEN,
PROF. DR. C.J. DE RUIJTER,
DRS. H. VELDMAN.

MEDEWERKERS:

J.J.D. BAAS, DRS. C.J. HAAK,
J.M. DE JONG, DRS. J. SMELIK.

REDACTIE-ASSISTENT:

W.L. DE GRAAFF, Wortmanstraat 138, 8265
AG Kampen, Tel. (05202) 31201.

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:
De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA te Kampen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES:

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V.,
Postrekening 406040 t.n.v.,
De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4460 AA
Goes. Teb (01100) 15591.

ABONNEMENT:

f 85,75 per jaar; f 46,25 per halfjaar; studenten f 70,25 per jaar (binnenland). Buitenland: f 144,50 per jaar (zeepost).

Een abonnement kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingstermijn (opzegging van jaarabonnement vóór 1 november, van een halfjaarabonnement vóór 1 juni).

Losse nummers f 1,95 (excl. porto).

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij de Stichting Bralectah. Tel. (05210) 15946.

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,63 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

Persoonlijk kwam ik daar achter, toen ik enige tijd geleden iets schreef over politieke samenwerking op basis van Schrift en belijdenis. Ik zei in dat verband, dat ook christenen buiten de Gereformeerde Kerken van de **harte** de belijdenis kunnen aanvaarden, inclusief de artikelen over de kerk. Natuurlijk niet als situatie die zo mag blijven, maar wel als uitgangspunt om iets mee te doen. Daarop kreeg ik felle kritiek. Ik noemde de reactie van ds. S.S. Cnossen, op een jaarvergadering van *Reformanda*. Als **dàt** waar zou zijn, wat ik schreef, zou (volgens hem) bijv. de Afscheiding overbodig zijn geweest. Je kunt dan immers overal confessioneel trouw zijn!? 'Arme afgescheidenen dan, die dat niet **dóór** hadden. Ze hadden zich heel wat vervolging en andere ellende kunnen besparen! En waarom dan een strijd gevoerd met de vrijmaking van de kerk als **inzet**?²

Ook keek ik in de richting van *Nader Bekeken*, als uitgave van *Woord en Wereld*. Daar is het devies, dat er geen scheiding kan of mag worden gemaakt tussen confessionele trouw en kerkelijke gehoorzaamheid. Met in de praktijk precies dezelfde conclusies als hierboven omschreven. Iemand die daadwerkelijk wil komen tot een vorm van samenwerking op basis van de confessionele trouw die hij ook buiten de Gereformeerde Kerken constateert, wordt afgeschilderd als een 'voorzitter van interkerkelijkheid'. Die overtuiging is een belangrijke drijfveer achter de publicaties van *Woord en Wereld*, en m.i. nu ook achter het verschijnen van *Nader Bekeken*.

Reactie van Boiten

De kern van de reactie van Boiten is, dat hij deze standpuntbepaling ontkent. Hij schrijft, wijzend om zich heen naar andere kerkgenootschappen: 'Natuurlijk is daar confessionele trouw'. Hij levert er ook bewijzen bij, dat dit algemeen erkend wordt. Citaat: 'Denk alleen

maar aan de Christelijke Gereformeerde Kerken, waarvan in onze **kring** gezegd is dat zij met ons door één Geest één Here aanbidden en eenzelfde geloof belijden. Denk maar aan de plaatselijke contacten met de Nederlands Gereformeerde Kerken, zoals in Enschede-Noord. Natuurlijk is daar confessionele trouw. Anders mocht je niet eens aan die samensprekingen beginnen.'

Dat is helder. En Boiten zal begrijpen, in het licht van wat ik hierboven schetste, dat ik hem voor deze woorden dankbaar ben. En uiteraard, zoals hij verder uitlegt, is het constateren van confessionele trouw geen statische zaak. Het is een fundament om op te bouwen: één kerk, één getuigenis, één christelijke actie en zo meer.

Toch gaat Boiten m.i. te argeloos om met het standpunt dat door *Woord en Wereld* in de loop der jaren is uitgedragen. Zijn weidse gebaar: 'Natuurlijk is daar confessionele trouw', is daar nog nooit eerder vertoond. Integendeel! Die documentatie wil ik nu gaan leveren, maar we moeten eerst even een zijstraat in.

Dwaalleer

Boiten schiet namelijk behoorlijk uit de bocht, wanneer hij zijn lezers doorgeeft dat ik (per conclusie) *Nader Bekeken* beschuldig van de dwaalleer van ds. J. Hoorn.

Dat heb ik echter niet bedoeld en ook niet geschreven. Die dwaalleer heeft hier niet mee te maken, en ik snap eigenlijk niet goed hoe Boiten deze fout kan maken, zeer goed op de hoogte als hij is.

De leer van ds. Hoorn ging er vanuit dat er buiten de kerk, zoals die concreet aanwijsbaar is, geen *gelo-vigen* zijn. Een radicaal standpunt, dat een vergaand oordeel inhoudt. Buiten de Gereformeerde Kerk ter plaatse zou niemand meer als gelovige aangemerkt kunnen worden. Terecht is deze leer afgewezen door onze kerken. Niet omdat er buiten de kerk die wij belijden toch

wel gelovigen kunnen zijn, maar omdat haar vergadering door Christus veel meer omvat dan wij kunnen zien! De Heilige Geest is niet gebonden aan de kerk voor zover wij die zien, maar Hij werkt het geloof waar en wanneer Hij wil. Zodoende houden wij er ernstig rekening mee, dat ook bijv. in de Roomse kerk mensen oprecht gelovig zijn. Je komt ze zeker ook tegen in allerlei evangelische groeperingen. Ook Baptisten kunnen heel dicht bij ons staan. Dat kunnen wij met dankbaarheid constateren. Maar deze mensen die ik nu noem zijn natuurlijk niet **gereformeerd**, want zij aanvaardden geen van alle de gereformeerde **belijdenisgeschriften**.

Dat is duidelijk. Ongetwijfeld zijn Boiten en ik het daarover geheel eens. De **kritiek** die ik formuleerde op **Nader Bekeken** had beslist niet te maken met de vraag, of er wel **gelovigen** buiten de Gereformeerde Kerken zijn. Het ging juist om het punt in discussie: kunnen elders nog mensen **gereformeerd** zijn, **confessioneel** trouw?

Het wordt natuurlijk erg lastig als je die beide zaken met elkaar verwart, zoals Boiten doet. Dan is er ook niemand meer die de zin van mijn **kritiek** kan verstaan. Dus wellicht wil de eindredacteur dit nog even goed maken naar zijn lezers toe.

Documentatie

Nu kunnen we verder gaan met de hoofdzaak. Waar haalde ik mijn **kritiek** vandaan? Een viertal citaten zal wel genoeg zijn.

1. J. van der Jagt

In 1993 verscheen in de serie **Woord en Wereld** een brochure van J. van der Jagt, met als titel **Over het GPV en het GSEV**. Daarin beoogt de auteur, dat het GPV een confessionele partij is en dat de plaats van de kerk niet is los te maken uit de confessie.³ Er moet gekozen worden voor de ware kerk. Die kerk kan niet gedeeld zijn,

want Christus is niet gedeeld. Wie 'interkerkelijkheid' als ideaal heeft, moet zich aantrekken wat Christus zei: wie met mij niet bijeenbrengt, die verstrooit (Mt. 12 : 30). Het benauwende van de 'interkerkelijkheid' als een constante structuur is, dat men het bestaan van veel kerken accepteert en erkent. Daarom is men in de 'interkerkelijke' organisaties niet aanspreekbaar op de kerkkeuze. Confessionele trouw constateert de schrijver wel bij een man als prof. dr. W. van 't Spijker, die de kerkelijke eenheid een eis noemt voor gereformeerde vroomheid. Graag zou hij hem toelaten als lid van het GPV. Maar zo niet een man als drs. H. de Jong, die gezegd heeft dat hij nooit meer in onze kerk wil gaan zitten.

Tot zover een weergave uit deze brochure.

Hierin valt dus de volgende logica op te merken:

- a. door bij mensen buiten de Gereformeerde Kerken **confessionele** trouw te erkennen, accepteert men meerdere ware kerken;
- b. wij geloven echter één kerk;
- c. dus is de erkenning genoemd onder a. onjuist. Daar is geen confessionele trouw!

Een uitzondering op deze regel is slechts hij, die duidelijk voor kerkelijke eenheid in beweging komt. Maar tussen H. de Jong en W. van 't Spijker zijn er natuurlijk vele gelovigen, van wie je dat zo niet kunt constateren.

2. B.P. Hagens

In 1994 schreef drs. B.P. Hagens de brochure **Confessie of Champagne**. Volgens hem is het maar al te vaak waar gebleken, dat je gereformeerden niet klein krijgt met de brandstapel maar wel met **champagne**.⁴ De champagne van vandaag is emancipatie en secularisatie. Onder die titel **bekritiseert** hij o.a. een passage uit **Kerk en politieke partij**, een uitgave van de Groen van Prinsterer Stichting uit 1979. Daarin werd gesteld, dat iemands

kerkkeuze een duidelijk criterium kan zijn in hoeverre het iemand **ernst** is, die zegt te willen leven naar de normen van Gods Woord. Daarom werd voorgesteld alleen hen als lid van het GPV te aanvaarden die lid zijn van een kerk, die het evangelie Schriftgetrouw laat horen en het nauw neemt met de tucht.

Hagens neemt deze maatstaf op de korrel. Iemands ernst om de Here te dienen is niet beslissend. Het gaat erom, dat Gods wet ondeelbaar is. Als iemand zegt naar alle geboden te willen leven, maar hij laat het zitten op het gebied van de 'kerkkeus', dan moet blijven staan wat art. 28 NGB zegt: u handelt in strijd met Gods bevel.'

Tot zover een weergave uit deze publicatie.

Genoteerd kan worden dat hier de regel wordt toegepast van Jac.

2 : 10: wie de gehele wet houdt, maar op één punt struikelt, is schuldig geworden aan alle geboden.

3. W.G. de Vries

Reeds in 1987 verscheen van de hand van dr. W.G. de Vries de brochure **Kerkelijk verdeeld en christelijk samen?** De doorlopende gedachte hierin is, dat deze twee niet kunnen samengaan. Illustratief voor ons onderwerp is wat de schrijver opmerkt over het Gereformeerd Psychiatrisch Ziekenhuis. Het bestaan van het GPZ juicht hij van harte toe. Maar vanwege de samenwerking met mensen uit de Gereformeerde Gemeenten had men niet 'de Heilige Schrift en de Drie Formulieren van Enigheid' als grondslag mogen kiezen. Daarvoor zijn de verschillen in de leer te ingrijpend. Men had er beter aan gedaan zich te beperken tot het duidelijk formuleren en afgrenzen van de concrete doelstellingen.⁶ Tot zover een greep uit deze publicatie, die in haar geheel een duidelijke taal spreekt.

We constateren dat hier een vorm van samenwerking wordt geadviseerd die zich beperkt tot het formuleren van de doelstelling. Al is

de samenwerking van christelijke aard, toch valt er in een eventuele grondslag niets gezamenlijks te zeggen.

4. J. Kamphuis en W.G. de Vries

Op 13 juni 1992 werd in het *Nederlands Dagblad* bekend gemaakt, dat er besloten was tot een wijziging in de statuten. Voortaan zouden ook redacteuren van buiten de Gereformeerde Kerken aangetrokken kunnen worden. Wel zouden zij aan voorwaarden moeten voldoen, waarvan de eerste is: instemmen met de Heilige Schrift en de drie Formulieren van Eenheid. Het gereformeerde gezinsblad wilde nadrukkelijk zijn identiteit bewaren en betrok op die manier de wacht bij de grondslag.

Dr. W.G. de Vries reageerde daarop vlug en scherp: 'Nu kan het *Gereformeerde Gezinsblad* voortaan worden aangeduid als *Gereformeerde Gezindte-blad*'.⁷

Later viel prof. J. Kamphuis hem daarin woordelijk bij. Hij vond het een treffende karakteristiek. Hij schreef zelfs: 'Voor het ND is *de kerk van Christus* uit het gezicht verdwenen'.⁸

Deze beide negatieve oordelen werden geschreven in *De Reformatie*. Het maandblad *Nader Bekeken* bestond toen nog niet. Maar het is er *wel* gekomen! En beide broeders hebben later een duidelijke keus gemaakt.

Conclusies

1. Uit deze documentatie kan ik helaas geen andere conclusie trekken, dan dat er voor 'Woord en Wereld' buiten de Gereformeerde Kerken geen confessionele trouw bestaat, met slechts een uitzondering voor hen die duidelijk voor de kerkelijke eenheid in beweging komen.
2. Confessionele samenwerking over de kerkgrenzen heen wordt gezien als het *toejuichen* van interkerkelijkheid; de kerk wordt dan ingeruild voor de gereformeerde gezindte. Daarom ver-

zet 'Woord en Wereld' zich daartegen uit alle macht.

3. De grondslag *Schrift en belijdenis* wordt alleen mogelijk geacht wanneer leden van de Gereformeerde Kerken samenwerken.

Bezwaren

Laat ik voor de volledigheid mijn bezwaren hiertegen kort samenvatten:

- a. Ik deel het uitgangspunt, dat kerkelijke gehoorzaamheid en confessionele trouw niet gescheiden dienen te worden. De maatstaf is correct, maar deze toepassing ervan gaat voorbij aan de concrete werkelijkheid zoals zij zich aandient. De kerk is één, zij is geen meervoud, dat geloof ik ook. Toch zie ik onder gereformeerde gelovigen een grote verdeeldheid; die kun je niet *ontkennen* door gelovig te zeggen dat dit zo niet kan of mag. Zo'n opstelling is m.i. volstrekt onvruchtbaar.
- b. Als er voldoende confessionele basis is om kerkelijke eenwording na te streven in de weg van samensprekingen, dan is die basis toch ook sterk genoeg om er een gereformeerde organisatie op te bouwen?!
De *volgorde* dat je eerst kerkelijk één moet zijn voordat je samen één organisatie start, lijkt mij meer praktisch dan principieel. Principieel immers streven wij naar eenheid in zowel het één als het ander, daarbij is een volgorde ondergeschikt. Praktisch gezien echter is het voor een gereformeerde organisatie gemakkelijker eerst iemands *kerkkeus* af te wachten.
- c. Wanneer iemand van *harte* de eenheid van Christus' kerk belijdt en nastreeft en *daarom* mede-gelovigen zoekt om met hem samen te werken, is het een lichtvaardig oordeel hem te betichten van het 'ideaal van interkerkelijkheid'.
- d. Het is van begin af aan verwarrend geweest over organisaties

te spreken in kerkelijke termen. Een organisatie is geen kerk en kan dus ook niet 'interkerkelijk' zijn. Zolang wij ons in dergelijke termen blijven uitdrukken zullen wij elkaar verkeerd verstaan.

- e. Er zit bovendien een hiaat in deze manier van denken wanneer wij met christenen om ons heen niet zouden mogen samenwerken op een christelijke grondslag, bijv. in het GPZ. Dit lijkt mij een typisch voorbeeld van alleen op de norm zien: het christelijk geloof behoort zuiver te zijn, anders *hebben wij geen termen zulk geloof ook nog maar enigszins positief te benoemen*. In dit spoor rest ons met mede-christenen kennelijk alleen een samenwerking in humanistische termen, zoals in bijv. de VBOK.

Ik hoop, dat collega Boiten het mij mij eens zal zijn dat mijn kritiek niet uit de lucht gegrepen was. Ik heb mij beperkt tot die documentatie, die voor ieder controleerbaar is. Wat er gezegd is in een besloten vergadering of geschreven in persoonlijke correspondentie heb ik buiten beschouwing gelaten. Dan zou er nog wel meer te noemen zijn!

Bovenal hoop ik, dat wij elkaar beter gaan begrijpen, zodat wederzijdse kritiek mag plaatsmaken voor een bundeling van krachten. Daarom, wanneer collega Boiten op dit verhaal wil reageren, staan de kolommen van *De Reformatie* hem ter beschikking!

¹ *De Reformatie*, dd. 7 mei 1994, jrg. 69, nr. 31.

² *Reformanda*, dd. 13 januari 1993, jrg. 3, nr. 1.

³ A.w., blz. 13.

⁴ A.w., blz. 78.

⁵ A.w., blz. 63.

⁶ A.w., blz. 58.

⁷ *De Reformatie*, dd. 27 juni 1992, jrg. 67, nr. 38.

⁸ *De Reformatie*, dd. 15 aug. 1992, jrg. 67, nr. 43.

'Uit de mond van kinderen en zuigelingen hebt Gij sterkte gegrondvest...

Psalm 8 : 3a

Overrompend: het mensbeeld dat Psalm 8 neerzet. Hij, de mens, steekt er met kop en schouders bovenuit: boven de rest van de schepping. De pas gevonden zogenaamde 'missing link' mag dan wel 'bewijzen' dat de mens niet meer dan schakel is in de opgaande keten van evoluerende materie, Psalm 8 weet wel anders. Alleen van **hem** geldt: 'Gij doet hem heersen over de werken van uw handen, alles hebt Gij onder zijn voeten gelegd'. In de schepping heeft alleen de mens de kroon op. De rest moet voor hem bukken.

Ondertussen moeten we juist binnen het ráám van Psalm 8 wel oppassen met dit koninklijk mensbeeld. Het is zaak, dat we vers 3 eens goed op ons laten inwerken. Vanaf vers 4 is er inderdaad die jubel op de mens: afgezet tegen het firmament is die mens maar een mug, een speldeknop; toch moet juist voor **hem** heel de natuur bukken. Ja, maar vooraf aan die jubel klinkt nog wel eerst vers 3, een op z'n minst merkwaardige introductie op dat grootse mensbeeld: 'Uit de mond van kinderen en zuigelingen hebt Gij sterkte gegrondvest'. Daar is de mens die presteert: **alles** onder z'n voeten, de wetenschap stuwt de macht van de mens steeds hogerop. Uiteraard gaat het dan over de volwássen mens. Niet over het kind, dat immers nog moet leren lopen, leren praten, leren denken, kortom, moet leren koning te

zijn in de schepping. Psalm 8 bezingt de gerijpte mens: de mens op z'n hoogtepunt. Maar nu buigt God voor wat betreft zijn eigen goddelijke sterkte, voor het 'grondvesten van zijn glorie', ineens af niet naar die volwassen, koninklijk-presterende mens, maar naar het kind, naar de zuigeling: uit **hún** mondjes bouwt Hij zich het fundament voor zijn heerschappij.

Als het gaat om Gods sterkte, Gods glorie, dan wordt de mens voor Gods aangezicht ineens teruggeplaatst op het niveau van zo'n kleine die nog niks kan en bij alles geholpen moet worden. Dan keert de koning van Psalm 8 weer terug in z'n wieg; van z'n hoogtepunt terug naar z'n beginpunt.

Daar kun je verschillende dingen in lezen. Een stuk goddelijke humor en goddelijke spot bijvoorbeeld. God die op een mild-spottende manier de mens op z'n plaats zet. Wat presteert die mens! Ja, maar als God nu z'n glorie van fundament wil voorzien, dan kan die mens in z'n presterende-volwassen-macht juist gepasseerd. De troon gaat aan de kant; en God zet er de wieg voor in de plaats. De mens is wel machtig. Maar voor Góds macht kan hij, als het erop aan komt, gemist worden.

Maar het snijdt toch ook nog wat dieper. De volwassen geworden mens heeft de neiging om zich ten opzichte van God te gaan emanciperen. Z'n kroon stijgt hem naar het hoofd. Bijna goddelijk gemáákt (vs. 6), waant hij zichzelf god. Dat blijkt uit al die moderne woorden die vandaag op mensen van toepassing zijn: eigenwijs, eigenwillig, eigenmachtig, eigenzinnig, auto-noom: zichzelf tot wet.

M meditatief

En nu is het net alsof de **Here God** in vers 3 vóóraf, voordat de mens als koning in beeld komt, heel die vieze ruit van al die eeuwen menselijke koningsgeschiedenis schoonveegt. De mens in z'n autonome en daardoor goddelóze volwassen heerschappijvoering wordt aan de kant geschoven en God stelt er het onmondige kind voor in de plaats. Dat kind dat nog niks kan; nog niks gepresteerd heeft. **Afhánkelijk**. Op en top. De zuigeling die hapt naar het leven. Zo, in pure **afhankelijkheid** voor God, kan de mens, die koninklijke mens, slechts sterkte, eer, lof voor God betekenen. Alleen zo kan de mens slechts steentje worden in het fundament waarop het gebouw van Gods glorie gaat verrijzen.

Welke mens bezingt Psalm 8 dus? Vers 3 is het beheersend voorteken: de mens die al koninklijk heersend toch voor Gods aangezicht kleuter blijft. Afhankelijk in alles van de hemelse Vader. Handen die zoveel kunnen, blijven voor Gods aangezicht ópgehouden handen, gevouwen handen: kinderhanden. Monden die zoveel wijsheid kunnen debiteren: **kindermonden**. Kinderen op de troon dus: dat is het mensbeeld van Psalm 8. Pas in de gestalte van het kind kun je als mens volwassen voor Koning-God presteren.

HET HUWELIJK MET EEN ONGELOVIGE

B. Luiten

Er bestaan nogal wat misverstanden over het huwelijk van een christen met een ongelovige. In de praktijk kan de opmerking worden gehoord 'Ach ja, dan kan het huwelijk niet kerkelijk bevestigd worden'. De indruk wordt dan gewekt, dat zo'n huwelijk burgerlijk wel gesloten kan worden, maar kerkelijk helaas niet. Dat zou het enige bezwaar zijn. Maar dat is een ernstige vergissing.

Wanneer we overzien hoe de HERE over zo'n huwelijkssluiting spreekt, valt het op dat er woorden vallen die niet mals zijn:

- Gen. 24 : 3: Abraham laat zijn knecht Eliëzer **zweren**, dat hij voor Izaäk geen vrouw zal nemen uit de Kanaänieten;
- Gen. 26 : 34, 35: de Hethietische vrouwen van Esau waren een **kwelling des geestes** voor Isaäk en Rebekka;
- Ex. 20 : 3: God wil in onze huizen geen (dienst aan) andere goden zien; eerste gebod!
- Deut. 7 : 3: **verbod** van huwelijken met Kanaänieten; God waarschuwt voor afval van de kinderen;
- 1 Kon. 11 : 1, 2: God had huwelijken verboden met alle volken rondom Israël; door dit gebod te overtreden kwam Salomo ten val;
- Ezra 9 : 1, 2: tal van gemengde huwelijken worden gesignaleerd en getypeerd als **trouwbreuk** jegens God;
- Ezra 10 : 10: weer de typering **trouwbreuk**; de vreemde vrouwen zullen weggezonden worden met hun kinderen; ook zal ieder een schuldoffer brengen;

- Neh. 13 : 23-27: de profeet is woedend op de Judeeërs die vreemde vrouwen hebben gehuwd; hij **vervloekt** hen, slaat hen, trekt de haren uit hun hoofd en bezweert hen bij God dat dit niet mag; één van de priesters wordt om zijn gemengde huwelijk weggestuurd;
- Mal. 2 : 10-12: het huwelijk met 'een dochter van een vreemde god' is een **gruweldaad**; 'het heilige des Heren, dat Hij liefheeft, werd ontheiligd'; de Here zegt de **doodstraf** aan aan wie zoiets doet, ook al is het iemand die nog zo trouw zijn offers brengt;
- 1 Kor. 7 : 39: trouw met wie je wilt, mits in de Here;
- 2 Kor. 6 : 14-18: uitdrukkelijke vermaning géén gemeenschap aan te gaan met al wie ongelovig en onrein is; 'vormt geen ongelijk span!'; 'welk deel heeft een gelovige samen met een ongelovige?';
- Ef. 5 : 22-33: man en vrouw zijn één van ziel, net zoals Christus en zijn gemeente.

Levenseenheid

Uit deze teksten wordt duidelijk,

wandelen met God

dat het huwelijk niet is te scheiden in een burgerlijk en een kerkelijk deel. Het is een **levenseenheid** die wel of niet door God is toegestaan. Wat is daarbij beslissend? Wel, dat wij gekocht zijn naar lichaam en ziel met het bloed van onze Here Jezus Christus. Wij zijn van Hem, helemaal. Heel ons bestaan komt in de sfeer van de naderende bruiloft van het Lam. De voorbereiding daarop is een zaak van liefde en wederliefde, van wederzijdse trouw.

Dit vraagt heel het hart. Dat is het grote en eerste gebod waarom het draait in heel Gods verbond. Daar kunnen wij geen delen van ons leven buiten houden, wij kunnen niet (voor een deel) een leven leiden waar God buiten staat. Dat geldt in allerlei opzicht, maar in bijzondere zin voor een huwelijkssluiting. Dat is namelijk niet zomaar een daad, maar een verbintenis, levenslang! Hoe kan een gelovige een **levenseenheid** aangaan die haaks staat op de eenheid die er al is? Hoe kan iemand zeggen dat hij de HERE vreest met heel zijn hart, en tegelijk zijn hart geven aan iemand die de HERE niet vreest? Vandaar, dat de Bijbel dit **ontheiliging** noemt: het leven, dat helemaal de HERE toebehoorde, wordt door zo'n huwelijksverbintenis in een wezenlijk opzicht van God vervreemd.

Geloofseenheid

Daarom moeten wij voor deze daad bijzonder op onze hoede zijn. Soms zijn er verzachtende opmerkingen te horen van iemand die zoiets van plan is, in de trant van 'ik mag Bijbel lezen en naar de kerk gaan zo vaak ik wil, daarin blijf ik

helemaal vrij'; of 'de **kinderen** mogen gedoopt worden en naar de gereformeerde school', enz. Zo'n opstelling is in de ongelovige partner zeker te prijzen, hier is bereidheid begrip te tonen. Maar, hoe **goed** bedoeld ook, begrip is wat anders dan **geloof**. Dàt is wat de **HERE** van ons vraagt: ga je een **leven**seenheid aan, prima, maar dan in eenheid van geloof. Anders wordt het een verdeeld leven. Dan zegt iemand: 'Welnu, dat accepteer ik dan; een verdeeld leven is niet gemakkelijk; maar dat heb ik ervoor over'. Maar dat is het punt niet! Niet wat **wij** ervan vinden of ervoor over hebben. Maar **God** vertoont Zich over een leven waarin geloof en ongelooft worden samengevoegd. Die twee hebben niets gemeenschappelijk, door Gods genade is er juist een groot verschil tussen het één en het ander. De **HERE** heeft ons bevrijd van een leven 'zonder hoop en zonder God' (Ef. 2 : 12). Wanneer wij deze manier van leven alsnog opzoeken en ons zelfs daarmee verbinden, is dit voor Hem een onaanvaardbare belediging. Dat blijkt zonneklaar uit de zware woorden waarmee in de Schrift deze praktijk wordt veroordeeld.

Is de ongelovige niet geheiligd in zijn gelovige echtgenoot?

Ongetwijfeld zal iemand nu wijzen op 1 Kor. 7 : 12-16. Een broeder moet zijn ongelovige vrouw niet verstoten, en een zuster moet haar ongelovige man niet verstoten. De ongelovige man is geheiligd in zijn vrouw en de ongelovige vrouw is geheiligd in de broeder, zo lezen wij. Daardoor zijn ook de kinderen heilig. Levert dat geen acceptabele situatie?

Ja en nee.

Eenzijds ja, maar dan wel in de gegeven omstandigheden waarin Paulus dit zegt. Hij spreekt namelijk in een **zendings**situatie. Dan kan het wel eens zo zijn, dat op de prediking van het evangelie slechts één

echtgenoot gelovig wordt. Moet hij of zij dan meteen echtscheiding aanvragen? Dàt is de vraag, waarop de apostel ontkennend antwoordt. De gelovige moet in dat geval niet bij voorbaat de ongelovige verlaten. Maar dit is (uiteraard) geen excuus om zo'n gemengd huwelijk **aan te gaan!** Daarover is de Schrift duidelijk, en dat alles wordt door deze tekst niet weersproken. Het gaat hier over een huwelijk dat al bestaat.

Anderzijds nee. Want Paulus zegt ook, dat de ongelovige maar moet gaan wanneer hij zijn gelovige vrouw wil verlaten. De broeder of zuster is in dat geval niet gebonden. Daaruit blijkt, dat Paulus geen basis ziet waarop zo'n gemengd huwelijk toch weer kan worden hersteld. Dat spreekt boekdelen. Voor iemand die oprecht de **HERE** wil dienen is het een zware opgave het leven te delen met iemand die totaal anders gemotiveerd is, Menig een weet daarvan mee te spreken, helaas. Dit Schriftwoord, dat het gezin in dat geval toch heilig is, biedt dan een zekere troost. Maar het is zeker geen vrijbrief om op de trouwdag te handelen tegen Gods duidelijke bedoeling in.

Gezamenlijke verantwoordelijkheid

Voor de praktijk betekent dit, dat een kerkeraad hiertegen ernstig zal waarschuwen en **zonodig** ook de tucht zal bedienen. De tucht niet als formele daad, want zo is zij niet. **Soms** hoor je zeggen: 'Je wordt 2 of 3 keer van het Avondmaal afgehouden, dan is het weer voorbij'. Alsof het een prijs is, die je er wel of niet voor over hebt!

Maar dat is volstrekt ongeestelijk. De afhouding van de sacramenten wil duidelijk maken, dat er gekozen moet worden: **kies** wie u dienen zult, maar **kies** geen twee goden tegelijk. Als de **HERE** uw God is, luister dan naar zijn stem. De kerkeraad heeft hierin een duidelijke taak. Maar wat is een kerkeraad? Hij heeft tot taak leiding te geven met

het Woord van God, maar niet om alle verantwoordelijkheid naar zich toe te halen. Daarom zal het belangrijk zijn, dat dit leeft **in de gemeente**. Dat wij samen zorgen voor een klimaat, waarin voor een dergelijke daad wordt gevreesd en gewaar-schuwd. Helderheid is daarbij een eerste vereiste. En daarbij, uiteraard, ontzag voor God...

Goede volgorde

Stoten wij zo dan geen mensen af, die van **jongsaf** de **HERE** niet hebben leren kennen, maar nu door persoonlijke contacten met de kerk in aanraking komen?

Dat is zeker niet de bedoeling. De kerk wordt ons geschilderd als een stad met twaalf open poorten; ieder is welkom die wil weten wie de **HERE** is. Op allerlei manier hebben wij ook mogelijkheden om dergelijke mensen te ontvangen en verder te helpen.

Daarom is een zogenaamde gemengde verkering niet **bij voorbaat** te verbieden. God **kàn** zo'n persoonlijke relatie gebruiken om Zich aan iemand bekend te maken. Daar zijn gelukkig keer op keer verheugende voorbeelden van.

Maar absolute voorwaarde is daarbij wel, dat over en weer geen enkele belofte wordt gedaan, als niet eerst van **harte** de keus voor de **HERE** wordt gemaakt. En ook, dat deze voorwaarde direct vanaf het begin van de relatie **aan beiden** duidelijk is. Er zijn helaas ook voorbeelden, dat hierin onverantwoord werd gehandeld, dat in de relatie teveel werd beloofd of zelfs gegeven. Laat hierover dan open gesproken worden, laat voor de geloofskeus ook altijd tijd en ruimte zijn. En uiteraard willen ambtsdragers daarbij helpen, zij zullen dit onderwerp zeker aansnijden. Wanneer een ongelovige in contact komt met een christen, en nader wil kennismaken, zal dit voor hem of haar in de eerste plaats en vooral een kennismaking zijn met de Christus. Zo komen in ons leven de dingen in de goede volgorde te staan.

'MEER OF MINDER ZUIVERE WARE KERK'?

C. Trimp

Achtergronden

king staat, wil ik graag gebruiken voor een commentaar op één centrale stelling uit het geheel van Smits conclusies op p. 77.

In verband met artikel 28 NGB merkt Smit op:

'Maar het is heel wel mogelijk van meer ware kerken te spreken, van meer en minder zuivere ware kerken en desalniettemin een besliste voorkeur voor de meest zuivere kerk uit te spreken.'

Voor deze stelling meent Smit steun te ontvangen vanuit de *Westminster Confessie van 1647* (vgl. p. 69 en noot 105, met verwijzing naar J. Douma).

Tegen deze stelling van Smit zou ik graag willen opponen.

Smit wil de confessionele grondslag van de gereformeerde organisaties intact laten. Hem drijft de begeerte om de belijdenis omtrent de kerk niet te negeren. Daarom bepleit hij een interpretatie van de confessie, die de gereformeerde organisaties meer armslag geven voor samenwerking met gereformeerde belijders uit verwante kerken, en hij noemt in dat verband de christelijke gereformeerde en de Nederlands gereformeerde kerken. Hij stelt ons voor om het spreken van NGB over de ware kerk aan te vullen met het spreken van de Westminster Confessie (voortaan: WC), art. 25.4 e.v.¹ Bij deze constructie zijn er in Nederland in ieder geval drie ware kerken aanwijsbaar. Tegelijk doet een dergelijke erkenning geen afbreuk aan de overtuiging, waarmee Smit kiest en blijft kiezen voor het lid-zijn van de vrijgemaakt-gereformeerde kerk, de meest zuivere ware kerk. Smit spreekt zelf van een besliste voorkeur voor die meest zuivere kerk. Terwijl hij toestemt dat er

Tijdens de studiedag van het GSEV te Amersfoort (17 september 1994), is de publikatie **Toekomst voor gereformeerde organisaties** (GSEV-reeks no. 31, Barneveld 1994) besproken.

Mij was gevraagd een aanzet voor de bespreking van het opstel van ds. H.J.D. Smit te geven ('Kerk en organisatie. Motieven en achtergronden, een peiling', a.w., 35-104).

Gelet op de toegemeten tijd (twintig minuten) moest ik mij beperken tot één saillant punt uit dit omvangrijke opstel. Ik koos voor een commentaar op Smits eigen oplossing terzake van de bekende vragen rondom het lidmaatschaps-criterium. Mijn bijdrage spitst zich toe op de relatie tussen de Nederlandse Geloofsbelijdenis van 1561 en de Westminster Confessie van 1647 terzake van de kerk.

Thans volgt de letterlijke tekst van mijn reactie, zoals ik die op 17 september jl. naar voren bracht.

Ds. Smit heeft ons gediend met een uitvoerige bijdrage, waarin hij ons een peiling biedt van motieven en achtergronden, die een belangrijke rol spelen in de manier waarop sinds 1948 onder ons gestalte is gegeven aan de relatie tussen kerk en organisatie.

Allereerst wil ik mijn respect uitspreken voor de hoeveelheid materiaal die de auteur voor ons bijeengebracht en aan ons voorgelegd heeft. Hij biedt ons op deze wijze veel informatie, waarvan wij dankbaar gebruik maken in onze overwegingen rond de toekomst voor gereformeerde organisaties.

Smit heeft tal van eigen waarnemingen voor ons geordend en hij kraakt op moedige wijze meer dan één harde noot.

Door heel het verhaal van Smit trekt een hartelijk verlangen naar bevrijding van enghartigheid terzake van de samenwerking in de gereformeerde organisaties. Met hart en ziel bepleit de schrijver, ten aanzien van die organisaties, een grotere 'openheid tot dienstbetoon' in de vorm van verbreding van aandachtsveld, verruiming van horizon en vooral ook van uitbreiding van partnerschap.

De schaarse tijd die mij ter beschik-

een logische **kritiek** valt uit te brengen op dit spreken over meerdere ware kerken, stelt hij tegelijk dat de levende werkelijkheid, waarvan art. 27 NGB spreekt en waarin de kerk moet leven, niet in systeem te brengen is met de roeping van art. 28 om zich bij de ware kerk te voegen. Immers, artikel 27 zelf signaleert ook 'scheuring van de kerk onder de druk der tijden' (p. 77, r. 2 vv.).

Op deze wijze wil Smit afscheid nemen van radicalisering en **verkerkelijking**, die op het terrein van de gereformeerde organisaties slechts tot exclusivisme kunnen leiden. Ik plaats bij deze constructie een aantal kanttekeningen.

1. De constructie is geboren uit zorg, nood en aanvechting over de gebrekkigheid en gebrokenheid van de activiteiten van gereformeerde christenen in Nederland. Reeds als zodanig heeft zij recht op serieuze aandacht. Het eigenaardige van deze constructie ligt niet – als in het verleden, vóór 1948 – in de negatie van de confessie omtrent de kerk, maar in de uitbreiding van de confessie met een aantal hulpstukken uit Westminster, met het oog op de haalbaarheid van de gewenste en noodzakelijke samenwerking.

2. Het importeren van hulpstukken uit Westminster is in de geschiedenis, met name in de kuyperiaanse traditie, reeds meer dan eens geadviseerd en gepraktiseerd. Toch kan het niet een gelukkige vondst genoemd worden.

De WC spreekt nadrukkelijk over 'afzonderlijke' kerken, die meer of minder zuiver zijn 'al **naardat** de leer van het evangelie gepredikt en omhelsd wordt, de goddelijke instellingen worden bediend en de openbare eredienst meer of minder zuiver in haar uitgeoefend wordt'. Blijkens de verwijzing naar Openb. 2 en 3 en 1 Kor. 5 wil de WC hier aandacht vragen voor het verschil in kwaliteit tussen **plaatselijke** kerken. Daaraan wordt verbonden het

inzicht dat ook de zuiverste kerken nog bloot staan aan verwarringen dwaling (contra puriteinse of congregationalistische **perfectie-idealen**). Bovendien wordt daaraan de waarschuwing toegevoegd, dat sommige kerken zo verbasterd zijn, dat zij geen kerken van Christus meer zijn, maar synagogen van de Satan genoemd moeten worden (contra oeverloze tolerantie). Terwijl tenslotte de paus van Rome de antichrist is, de mens der zonde en de zoon van het verderf.

Het komt mij voor, dat aan dit belijdenis-artikel geen argument ontleend kan worden om te stellen dat drie gescheiden levende **kerkverbanden**, zoals deze Smit voor de geest staan, kunnen worden ingetekend op een schaal die loopt van meest zuiver, via minder zuiver naar verbasterde kerken. **Binnen** één kerkverband zijn dergelijke kwalifikaties mogelijk en daarvoor is dit artikel van WC ook allereerst bedoeld.

De achtergrond van WC-1647 is immers een gevestigde volkskerk-, ja: staatskerk-situatie, waarin diverse partijen reeds lange tijd onderlinge strijd voerden en die zelfs de brandstof voor een burgeroorlog bij zich droeg.

De achtergrond van de NGB-1561, is de overgangssituatie, met name in Frankrijk en de Nederlanden, waarin de gelovigen in **vervolgings**-tijd zich ver moesten houden van dopers individualisme en zich moesten losmaken van de **pauselijke** kerk, om zich te voegen bij de gereformeerde kerk-ter-plaatse, waar de Here haar gesteld heeft. De Engelsen werden *in de 17e eeuw* opgeroepen tot tolerantie ten aanzien van minder zuivere kerken en gewaarschuwd voor idealen ten aanzien van de bovengrenzen **negatie** van de ondergrens.

De Gereformeerden in de 16e eeuw worden verplicht zich te **begeven** tot de kerk van Christus ter plaatse.

De kwalifikaties 'waar' en 'zuiver' hebben elk haar eigen achtergrond

en waarde, maar **kunnen** niet paradesamengevoegd worden. Het begrip 'ware kerk' betekent heel eenvoudig: 'kerk van Christus'. Dat kan men niet uitrekken (o **Procrustes!**), tot 'minder zuiver waar' en 'meer zuiver waar'.

3. Stel, dat wij op de voorslag van Smit zouden ingaan en onszelf zouden beschouwen en aandienen als 'de meest zuivere ware kerk', dan zeg ik tot Smit wat hijzelf zegt aan het adres van de '**klassiek-vrijge**-maakte interpretatie': lees dat nu eens met de ogen van een christelijke gereformeerde of een Nederlands gereformeerde (vgl. p. 57)! Dan gaan wij merkwaardige samenspraken tegemoet!

En hoor deze woorden ook eens met de oren van een catechisant!

4. Het lidmaatschap van de **vrijge**-maakte-gereformeerde kerk wordt uiteindelijk toch een zaak van **persoonlijke** smaak. Juist dat is geheel in strijd met de belijdenis. Met al onze gesprekken over de '**kerkeus**', zouden wij vergeten dat de keus van God de kerk van Christus constitueert.

Op p. 71 zegt Smit, dat K. Schilder voor alles wilde voorkomen 'dat men de betekenis van ieders **aansluiting** bij de kerk zou verkleinen en zo tot een kwestie van **persoonlijke** voorkeur zou maken. De kerk is immers geen club van **gelijkgezinden**, maar mag en moet een thuis zijn voor de hele gemeenschap der heiligen'.

Maar waar Schilder sprak (naar art. 28 NGB) van Gods bevel en de roeping van alle gelovigen, spreekt – ondanks Schilders beroep op de confessie – Smit uiteindelijk toch van 'voorkeur', een 'besliste **voorkeur**'. Heeft men eenmaal de 'ware kerk' gevonden, dan moet via die voorkeur de 'kerkeus' **geconcretiseerd** en definitief bepaald worden. Smit spreekt in dat verband van 'objectieve argumenten, die leiden naar de meest zuivere ware kerk' en hij beroept zich vervolgens op de rijkdom van de gereformeerde

traditie: Calvijn, Luther, Kuyper, Schilder, Schriftgezag, verbond, ambtsgedachte: 'allemaal even zo vele "openbaringen" die je geestelijk leven verdiepen'.

Een innemend verhaal, maar het is niet een objectieve argumentatie. W21 zegt Smit: 'Wie staat voor zijn kerkkeuze, acht zijn keus, overtuigd als hij is, van meer dan particulier belang. Er zijn immers objectieve argumenten die leiden naar de meest zuivere ware kerk'.

Maar de praktijk zal leren, dat deze argumentatie van Smit volstrekt subjectief is. De argumenten hechten zich vast aan zaken, die niet tot de eigenschappen en evenmin tot de kenmerken van de kerk en de christenen gerekend kunnen worden.

Ook in de christelijke gereformeerde kerk en de Nederlands gereformeerde kerk, kan men zich verheugen in de schatten van de gereformeerde traditie. Maar het is mogelijk om de namen van Kuyper en Schilder, te vervangen door A. Brakel, Teellinck, Comrie enz.

5. De moeite van de voorgestelde combinatie van NGB en WC blijkt temeer, wanneer de mate van zuiverheid ('meer' of 'minder') moet worden vastgesteld en een criterium daarvoor moet worden ontwikkeld. Het betoog van Smit bewijst dat zelf. Immers, nadat Smit op p. 77 zijn oplossing in de door ons besproken zin heeft aangeboden, meldt hij een pagina verder (p. 78), dat in de vrijgemaakt-gereformeerde kerken alom wordt geklaagd. Daar heerst immers een geest van matheiden ingezonkenheid en er is grote ontevredenheid over de droge preken: zij zijn niet van deze tijd, weinig zeggend, niet praktisch, wettisch, introvert enz.

Men kan over deze uitval uiteraard een aantal **opmerkingen** maken. De tolerantie naar buiten blijkt groter te zijn dan die naar binnen. Elke nuancering ontbreekt in dit globale oordeel.

Wat is de realiteitswaarde van deze informatie uit het **wandelgangen-**

circuit?

Waar haalt Smit het recht en de mogelijkheden vandaan om zo'n verregaand oordeel te vellen over de prediking in Zwolle, Kampen, Urk en Meppel?

Maar waar het mij nu om gaat, is het feit dat Smit zijn eigen voorslag met zijn tirade de grond inboort.

Hij vraagt immers: 'kan en mag een machteloze prediking zich sieren met de titel "zuivere prediking"?' Maar deze vraag heeft een boemerang-effect. Want de weder-vraag luidt: kan een kerk met zulke prediking zich sieren met de titel 'meest zuivere ware kerk'? Hij stelt die vraag zelf (p. 79) in de woorden van artikel 28 NGB: Bui- gen wij onze hals wèl onder het juk van Christus? Hiermee torpedeert Smit zelf zijn inschakeling van de hulpstukken uit Westminster. Want WC zegt: meer of minder zuiver is de kerk 'al **naardat** de leer van het evangelie gepredikt en omhelsd wordt, de goddelijke inzettingen worden bediend en de openbare eredienst in haar uitgeoefend wordt'.

Resultaat: Smit krijgt met zijn besliste voorkeur voor de **vrijge-** maakt-gereformeerdekerken niet de hoge score die hij zichzelf heeft toegekend, toen hij meende te kiezen voor de 'meest zuivere ware kerk'.

6. Het geheel van Smits poging om een basis te leggen onder de deelneming van meer dan alleen vrijgemaakt-gereformeerden aan de gereformeerde organisaties, bewijst de schadelijke 'terugwerkende' kracht van een ruimer toelatingsbeleid op de confessionele overtuiging.

Bovendien zal blijken dat Smit de problematiek slechts verplaatst, resp. slechts enige meters voor zich uitschuift.

Want het wordt spoedig duidelijk, dat hij met het creëren van een driel- tal 'ware kerken' niet gereed komt in dit **Nederland**.² Wij spreken reeds geruime tijd in dit land over

'10x gereformeerd'. Wanneer eenmaal de 'besliste voorkeur' door- slag gaat geven en de 'keus' van de 'ware' kerk gaat bepalen, kunnen wij nog heel wat beleven in kerk en organisatie. Op de langere termijn zal deze ontwikkeling ertoe leiden, dat ieder naar eigen smaak zijn pakket gaat samenstellen in de religiositeitswinkel van een 'ware- kerk-winkelketen'. Anders gezegd: het Amerikaanse 'denominatie'- denken zal overwinnen en de gere- formeerde organisatie zal de repre- sentant geworden zijn van een rechts-evangelische flank in gelo- vig Nederland.

Wij zullen er beter aan doen om de onmiskenbare wrijving tussen con- fessionele overtuiging, en het '10x gereformeerd' als probleem te laten staan en als kerkelijk zaak te laten waar dat probleem thuishoort (nl. bij de kerkeraden).

Dat is beter dan het probleem via een gladde formule voor ons uit- schuiven.

Een enige en katholieke kerk (zie begin van art. 27 NGB) kan zich niet in drievoud, laat staan in tien- voud, in de samenleving presente- ren. Dat leert het slot van art. 27 ons wel anders!

Het verbinden van dit nieuwe in- zicht ('ware kerk in drievoud') aan een verandering van het toelatings- beleid van gereformeerde organisa- ties, is een vorm van koppilver- koop die (qua redenering) onbehoorlijk en onmogelijk ge- noemd moet worden.

Daarom zeg ik met M. te Velde: Het verruimen van **samenwerkings-** vormen laat zich in seculariserend Nederland denken. Maar dan moet men er wel het goede verhaal bij vertellen.

¹ Vgl. de instemming van het GSEV(-be- stuur?) met de poging van J. Douma om een 'interconfessionele vergelijking tussen WC en NGB' te voltrekken, *Discussie-nota II*, 27v.

² *Discussie-nota I* sprak over Gereformeer- de Bonders en mensen van de Gereformeer- de Gemeenten (p. 33).

OMGAAN MET VERSCHILLEN

Schooldag 1994

In elke gemeente zijn onderlinge verschillen en het lijkt erop, dat bepaalde verschillen de laatste jaren zelfs *toenemen*. Daarom zou het goed zijn afvragen hoe

een goede manier met die verschillen kunnen omgaan. Toch is dit niet het onderwerp waarover het nu zal gaan. Het gaat ons om een heel andere soort verschillen. De verschillen namelijk die je kunt opmerken tussen de jongeren in onze catechisatiegroepen. Verschillen waardoor in de praktijk nogal eens moeite ontstaat en waarmee soms goed wordt omgegaan, maar heel vaak ook minder goed.

Verschillen in soorten

Eigenlijk is het niet goed mogelijk om over catechisatiegroepen *in het algemeen* te spreken. In vrijwel elke gemeente zijn er namelijk grote verschillen tussen de verschillende groepen en bovendien verschillen de catechisatiegroepen per kerkelijke gemeente nog veel sterker. Wie, zoals wij, in heel wat gemeenten catechisaties bijwoont, staat soms verbaasd over de grote verschillen in belangstelling, niveau, meedoen, onderlinge verhoudingen, openheid, persoonlijke betrokkenheid, enzovoort.

Maar ook *binnen* elke groep zijn deze verschillen er. Soms zijn dat grote verschillen, soms wat minder grote. Maar altijd zijn de groepen heterogeen, want onze catechisanten verschillen nu eenmaal op allerlei punten.

Op dit moment beperken wij ons tot de verschillen in *intelligentie, kennis en inzicht*, die je binnen één

catechisantengroep hebt. De zogenaamde *niveaunderschillen* dus. Jongeren die overdag op LBO, MAVO, HAVO, Atheneum, MBO of HBO zitten, tussen klasgenoten van ongeveer hun eigen niveau, zitten op catechisatie samen in dezelfde groep. Een groep die vaak grote niveaunderschillen laat zien. Door de invoering van de zg. basisvorming, zal de situatie in de eerste drie jaren van het voortgezet onderwijs nauwelijks veranderen. De leerlingen zullen wel hetzelfde vakkenpakket gaan volgen, maar toch meestal in niveaugroepen voorgesorteerd worden. En na drie jaar onderwijs zal de basisvorming voorbij zijn. Terwijl in het onderwijs de leerlingen dan verder zullen uitwaaieren over allerlei *onderwijstypen*, zullen zij op catechisatie in dezelfde gemengde groep blijven. In kleine gemeenten zelfs in *combinatie* groepen van twee of drie leeftijdsgroepen. En dat, terwijl gebleken is, dat in de loop van de jaren

M.E. Hoekzema

Achtergronden

de niveaunderschillen tussen de leeftijdsgenoten niet afnemen, maar juist meer *toenemen*.

We gaan nu verder in op de problemen die dit in de praktijk kan geven voor de verschillende deelnemers aan het catechisatiegebeuren.

Problemen voor de predikant of catecheet

Er zit iets heel moois in, dat wij in het kerkelijk leven niet functioneren in geselecteerde groepen of groepjes. Of we nu veel geleerd hebben of weinig: dat maakt in de kerk niet uit. 's Zondags gaan we allemaal samen naar de kerkdienst. En zo is het ook op de jeugdverenigingen en op de meeste mannen- en vrouwenverenigingen. We ontmoeten elkaar, we leren elkaar beter kennen, werken samen aan hetzelfde doel en vullen elkaar aan. Hetzelfde beeld vertoont de catechisatie: het komt vrijwel niet voor, dat er onderwijs wordt gegeven in, zeg maar, 'niveaugroepen'.

Toch geeft dit in de praktijk wel de nodige problemen.

In de eerste plaats voor de predikant of de catecheet. Het is echt moeilijk om op het juiste niveau catechisatie te geven, als je voor een groep met grote niveaunderschillen staat. Uit een onderzoekje is gebleken, dat een predikant het gemakkelijkst aansluit bij de catechisanten die ongeveer op HAVO-niveau zitten. Maar natuurlijk wil hij graag *al* zijn catechisanten bereiken. Daarom ligt het voor de hand, dat hij speciaal rekening gaat houden met de jongeren die nogal moeite met de stof hebben. En dat is ook hard nodig. Doet hij dat echter al te nadrukkelijk en te lang tij-

dens het catechisatie-uurtje, dan beginnen de catechisanten die heel gemakkelijk leren, ongedurig te worden en te schuifelen: 'Sjonge, dat snappen we al lang. Wat een gezeur!'

Natuurlijk wil de predikant ook de intelligentere catechisanten heel wat meegeven. Hij meent terecht dat kadervorming voor de toekomst nodig is. Maar doet hij dat ook maar iets te veel, dan haken de zwakkeren van de groep af: 'Wat een ingewikkeld verhaal! Ik snap er niks van'. En dus: onrust, geschuifel en tegenzin bij de andere groep catechisanten.

Problemen voor de catechisanten die er moeite mee hebben

Niet alleen de predikant kan moeite krijgen met de niveauverschillen. Dat geldt ook voor de catechisanten die problemen hebben met de stof.

Een deel van onze catechisanten heeft namelijk sowieso moeite met de toch wat abstract geformuleerde inhoud van de catechismus. Dat geldt voor een deel van de huidige LBO-leerlingen, een wat kleiner deel van de MAVO-leerlingen en zeker voor de IVBO-leerlingen, de leerlingen die het individueel voorbereidend beroepsonderwijs volgen. Veel jongeren uit de laatstgenoemde groep zitten niet alleen met de leerstof en met het inzicht, maar hebben ook problemen met het zelf iets verwoorden en vaak ook met het kunnen lezen van eenvoudige teksten.

Zitten zij in een gunstige situatie, dan valt het wel wat mee. Stel, ze hebben een predikant die de stof heel concreet en duidelijk kan uitleggen. En stel dat zij ook nog in een groep zitten, die niet zoveel afwijkt van hun eigen niveau. Dan loopt het wel los.

Maar meestal is de situatie veel ongunstiger. Dan doen zich al snel problemen voor. Vooral wanneer *tegelijktijd* enkele van de volgende factoren een rol spelen:

1. er zijn grote niveauverschillen binnen de groep;
2. die verschillen worden door de wijze van spreken van de catecheet nog geaccentueerd, bijvoorbeeld door de manier waarop hij zijn vragen stelt, aan wie hij ze stelt en hoe hij op de antwoorden reageert;
3. er is een negatieve sfeer in de groep: sommige catechisanten laten duidelijk merken (soms weinig opvallend, soms heel openlijk) dat één van de anderen er blijkbaar weer eens niets van snapt;
4. de predikant of catecheet is nogal stof- en prestatiegericht: hij wil veel behandelen en uitleggen en is van mening, dat hij 'op niveau' moet werken: nou, dan val je als zwakkere al gauw af!

Een catechisant die worstelt met de stof en met het inzicht, kan het in zo'n situatie na verloop van tijd heel moeilijk krijgen. Juist als hij of zij serieus is en eigenlijk heel graag goed wil meedoen.

Het kan leiden tot minderwaardigheidsgevoelens ten opzichte van de anderen; tot gevoelens van schaamte over eigen falen en onvermogen; tot het gevoel er niet meer bij te horen. Het kan ook leiden tot onverschilligheid, tot het zich afsluiten voor de anderen en voor het onderrecht zelf: 'Ze doen maar. Voor mij hoeft het niet meer'. Soms leidt het ook tot groepsvorming, samen met anderen die in hetzelfde schuitje zitten, en dan stijven zij elkaar in hun houding.

Problemen voor de catechisanten die gemakkelijk leren

Ook de catechisanten die een hoog niveau hebben, kunnen wat problemen krijgen op catechisatie. Deze problemen ontstaan vooral bij een deel van de HAVO- en Atheneum-leerlingen. Vooral wanneer zij in een groep zitten met overwegend zwakkeren, en wanneer de cate-

cheet of predikant zich nadrukkelijk aan deze groep jongeren probeert aan te passen.

Op een bepaald moment gaan zij zich toch wat ergeren: het duurt allemaal zo lang. Jij snapt het allang, maar een deel van de groep begrijpt het nog steeds niet. En dus wordt er opnieuw en uitgebreid uitgelegd. Je vindt het helemaal niet interessant meer, er zit geen enkele uitdaging meer in en je verveelt je steeds meer. Na een aantal weken of maanden voel je je steeds minder gemotiveerd voor de catechisatie en je krijgt bijna een tegenzin in het hele gebeuren.

Omgaan met verschillen: de jongeren

We hebben nu gezien dat niet alleen de catecheet moeite kan hebben met de niveauverschillen in een groep, maar dat ook de uitersten in die groep, de intellectueel zwakkere jongeren en de meest begaafde catechisanten, problemen kunnen krijgen.

We willen nu ingaan op de wijze van omgang met die problemen. Vooraf moeten we erop wijzen, dat de ene catechisant veel meer last van deze zaken heeft dan de andere. Dat hangt af van hoe de groep reageert en van zijn eigen instelling.

Zo zijn er catechisanten die als Atheneum-leerling alleen of met z'n tweeën in een overwegend zwakke groep zitten, maar daar totaal geen punt van maken. Er zijn ook catechisanten die moeite met de stof en in een behoorlijk goede groep zitten, maar duidelijk merken dat zij toch volledig geaccepteerd worden.

Helaas gaat het niet altijd zo positief.

En hoe ga jij als jongere, die grote moeite heeft om het op catechisatie allemaal bij te benen, daar nu mee om?

Het is heel begrijpelijk dat je in bepaalde gevallen gevoelens van min-

derwaardigheid en eenzaamheid krijgt. En het is nogal logisch dat je je probeert aan te sluiten bij lotgenoten.

Bekijk jezelf door deze ervaringen echter niet zo negatief. Je moet in gedachten houden, dat jouw problemen echt niet alleen aan jezelf liggen. Jij kunt er niets aan doen, dat de predikant eigenlijk te weinig rekening met je houdt. Al zou je het hem in een persoonlijk gesprek wel eens kunnen zeggen. En jij kunt er ook niets aan doen, dat een deel van de groep alleen maar aan zichzelf denkt en in feite geen oog voor je heeft. De fout ligt bij hén.

Houd jezelf voor, dat je voor God evenveel waard bent als ieder ander. Je zult regelmatig negatieve gevoelens houden. Maar laat je niet door die gevoelens *beheersen*.

Want dan is het gevaar groot, dat je op den duur de band met de anderen in de kerk kwijtraakt. Blijf je ondanks alles *openstellen* voor wat er op catechisatie besproken wordt. Want God wil jou op deze manier bereiken.

En als je een jongere bent die het allemaal gemakkelijk aankan? Hoe moet jij je dan opstellen?

Zo nu en dan kom je straal-eigenwijze catechisanten tegen, die er zichtbaar alleen voor zichzelf zitten. Zorg ervoor, dat dit nooit van jou gezegd kan worden. Kijk in je hart niet neer op anderen die intellectueel gezien een lager niveau hebben. Op andere punten zijn ze soms veel meer waard dan jij. Accepteer hen volledig. Wat jij allemaal zo goed kunt, heb je als *gave* van God gekregen. Probeer je negatieve gevoelens te beheersen als je je weer eens verveelt. En vraag zo nodig de predikant eens om ook eens wat verdieping in de stof aan te brengen, zodat jij er ook mee verder kunt. Blijf actief meedoen, zonder te domineren. En presteer wat bij het leerwerk. Op school kun je het ook. Laat op catechisatie ook eens wat zien. God vraagt een positieve inzet van je. Want het gaat om belangrijke zaken, voor jezelf,

maar ook voor je *mede-catechisanten*.

Omgaan met verschillen: de predikant/catecheet

We spraken zojuist de jongeren aan. Dat is nodig, maar veel belangrijker is de opstelling van de predikant of catecheet. Uiteindelijk is hij verantwoordelijk voor het geheel. En hij heeft ook veel meer mogelijkheden dan de jongeren, om niveauverschillen minder voelbaar te maken en om een positieve invloed uit te oefenen.

Wel moet worden bedacht, dat ook hij niet alles kan veranderen. Daarom is het onjuist om de verantwoordelijkheid alleen op hem te schuiven. Er spelen namelijk nogal wat zaken mee waarop hij geen directe invloed kan uitoefenen. We noemen een paar voorbeelden.

Allereerst *de leeftijd*. Vooral tussen 13/14 en 16 jaar zijn veel jongeren in een moeilijke fase. Dat heeft weinig met catechisatie te maken, want je merkt het thuis en op school ook. Na een paar jaar gaat het meestal veel beter. In de tweede plaats *de thuis-situatie*. Hebben de jongeren thuis geleerd om zich positief op te stellen en niet de zaak te verzieken in de groep? Wordt het werk op catechisatie belangrijk gevonden? Hoe wordt thuis gereageerd, als verteld wordt dat het weer eens behoorlijk onrustig was op catechisatie? De thuis-situatie kan een heel positieve invloed hebben, maar ook een negatieve.

En tenslotte nog een belangrijke factor: *de onderlinge verhoudingen* tussen de leeftijdgenoten. Soms zijn deze prima en wordt het werk op de catechisatie en de verenigingen er in feite door gedragen. Maar soms is het ronduit een ramp.

En zo zijn er nog meer factoren, die wel het werk beïnvloeden, maar waaraan de predikant ook niet zoveel kan doen.

Op andere punten heeft hij echter

wel mogelijkheden. We noemen er een paar.

1. Gezien zijn eigen ontwikkelingsniveaus en opleiding, kan een predikant zich het beste afstemmen op de wat betere catechisanten. De keerzijde is, dat hij zich vaak niet goed kan indenken hoe moeilijk de *zwakkere* jongeren het hebben met de stof. Hij ziet wel dat het niet lukt, maar kan ten diepste hun manier van denken toch niet meer volgen. Eigenlijk zou elke predikant inzicht moeten hebben in de moeite, die bijvoorbeeld een IVBO-er heeft met veel van wat er op catechisatie gebeurt. Daarom zou het heel goed zijn, als hij eens een dag of een paar middagen zou meedraaien met een groep van het IVBO in één van onze scholengemeenschappen. Het zou zijn begrip, zijn opstelling en zijn manier van uitleggen ten goede kunnen komen.*

2. Groepen kunnen per jaar erg verschillen, en daarom moet een predikant zich niet domweg houden aan wat er in de gebruikte methode staat. Heeft hij in een bepaald jaar gemiddeld een goede groep, dan kan hij er extra stof naast behandelen die in een apart schrift laten noteren. Bij het laten leren kan hij dan bovendien nog rekening houden met een enkele *zwakkere* in de groep die zich mag beperken tot de basisstof in het boekje. Het werken zal dan voor alle jongeren veel prettiger zijn.

Heeft hij een keer een erg zwakke groep, dan kan hij gerust een aantal zaken uit de methode overslaan en meer tijd gaan besteden aan de uitleg van de basisstof.

Zijn er grote niveauverschillen *binnen* de groep, dan moet hij in verband met de zwakkeren wat meer tijd besteden aan de meest wezenlijke stof, en kan hij voor de moeilijker stof volstaan met heel kort aanstippen. Hij moet er dan wel bij zeggen wat iedereen tenminste moet weten en wat de extra stof is.

Bij het overhoren moet hij de betere catechisanten vooral vragen gaan stellen over de moeilijkerestof.

3. De catecheet of predikant moet de verschillen, die er nu eenmaal zijn, *niet accentueren*, maar hij moet ze ook *niet negeren*. Vooral bij het stellen van vragen moet hij uitkijken. Hij moet zich heel goed bewust zijn van de moeilijkheidsgraad van de vragen en die bewust spreiden over de groep. Catechisanten die moeite met de stof hebben moeten vragen krijgen op hun eigen niveau, en met de wijze van formulering van de antwoorden moet de predikant veel eerder tevreden zijn dan hij is bij de anderen. Aan catechisanten die het best kunnen, moet hij bij het vragen-stellen veel hogere eisen stellen dan over het algemeen gebeurt. Een pittiger vraagstelling moet voor hen geen probleem zijn.

4. Aan het leerwerk van de jongeren die daar werkelijk moeite mee hebben, moeten *veel lagere eisen* worden gesteld. Het moet voldoen: de zijn, als zij een enkele kernzin uit een antwoord van de catechismus kunnen opzeggen. Daarom is het goed, als de predikant speciaal voor hen even aangeeft wat zij moeten leren. Bijvoorbeeld via een

op naam gezet huiswerkbriefje. Dat geldt ook voor de leesstof. Een enkel kernpunt is genoeg. Het leerwerk van de betere catechisanten moet echter veel beter uit de verf komen dan nu vaak het geval is. In feite moet het voor hen een fluitje van een cent zijn.

Dit waren enkele wat meer 'technische' mogelijkheden die de predikant heeft om wat aan de verschillen tegemoet te komen. Belangrijker zijn echter *zijn houding en instelling*.

5. Voor de zwakkere catechisanten hangt namelijk veel af van de *houding* die de predikant tegenover hen aanneemt. Is die positief, persoonlijk en bemoedigend, dan voelen zij zich geaccepteerd, kunnen er opeens veel beter tegen en gaan er alleen daardoor met veel meer plezier heen. Met name veel IVBO-ers zijn erg gevoelig voor *persoonlijk contact* met de predikant of catecheet. Even een praatje vóór of na de catechisatie, even informeren naar thuis of school; het kan voor hen erg veel betekenen. Daarom is het van belang daar bewust ruimte voor te creëren en aandacht voor te hebben.

6. En tenslotte het allerbelangrijk-

ste punt: *de gerichtheid* van de predikant of catecheet.

Een te sterke stof- en *prestatiegerichtheid* werken namelijk allesbehalve positief. Een predikant moet natuurlijk wel zijn stof behandelen en de betere catechisanten zelfs wat extra geven, maar hij moet ook verder kijken. Hij moet vooral gericht zijn op de *vorming* van de jongeren en daartoe elke gunstige gelegenheid aangrijpen. Daarom moet hij, waar mogelijk, verband leggen met het christen-zijn van de jongeren in het dagelijkse leven en met hun persoonlijk geloofsleven. *Eén* van de hoofddoelen van de catechese is immers de begeleiding van de jongeren bij hun groei in het geloof. Wanneer de predikant zich *dáár* op richt, zal hij merken dat hij *álle* catechisanten weet te bereiken, ongeacht hun niveau, want met niveau heeft dit hoofddoel van de catechese niets te maken!

* De staf van de IVBO-afdeling van het Greijdanuscollege in Zwolle staat positief tegenover verzoeken in deze richting. Informatie: dhr. B. Dekker, coördinator IVBO, tel. 038-698698 (Greijdanuscollege).

DE BIOGRAFIE!

Wat er al niet verscheen en verschijnt over K. Schilder, een goede en complete levensbeschrijving is er niet bij. In die leemte is nu voorzien door een uitnemend Schilder-kenner: dr. J.J.C. Dee. Van zijn hand verscheen het eerste deel van de Schilder-biografie. Het beschrijft Schilders leven en werk tot zijn inaugurele rede in januari 1934.

In dit boek komt Schilder vooral als gezaghebbend, maar niet-onomstreden predikant en als gedreven schrijver/journalist naar voren. Uiteraard werpt de biografie ook een helder licht op wat voor velen tot nu toe een duistere periode was in Schilders leven: de belangrijke studietijd in Duitsland. Opvallend is ook de ruime aandacht die de auteur geeft aan Schilders trilogie 'Christus in Zijn lijden', een hoogtepunt in Schilders exegetisch, dogmatisch en homiletisch werk.

Dr. J.J.C. Dee: **K. Schilder - zijn leven en werk deel I (1890-1934)**

Gebonden, 429 pag., f 49,50 - Verkrijgbaar in de boekhandel

Oosterbaan & Le Cointre b.v. - Postbus 25 - 4460 AA Goes - Tel. 01100-15591

AL ZOU DE VIJGEBOOM NIET BLOEIEN

G. Gunnink

De schrijver van een veelgebruikte meditatieve verklaring van de brief van Judas, ds. M.J.C. Blok, heeft nu een soortgelijke studie gewijd aan een deel van het Oude Testament, het bijbelboek *Habakuk*. In negen hoofdstukken toont ds. Blok op een indringende wijze aan hoe actueel de boodschap van Habakuk is. De ondertitel laat zien waar de schrijver vooral aan denkt: het probleem van de secularisatie in de kerk en van onrecht, geweld en lijden.

Het gaat om preken die zodanig zijn omgewerkt, dat ze nu heel goed gebruikt kunnen worden op verenigingen en in ander bijbelstudieverband.

Het boek biedt meer dan gedegen exegese. De schrijver weet heel concreet, en heel ernstig, het probleem van de secularisatie in de kerk bij de lezers te brengen. Je wordt hier niet alleen geconfronteerd met Habakuk en met de verwereldlijking van de kerk in zijn tijd, maar ook met de situatie in de Gereformeerde Kerken vandaag. Je wordt gedwongen om kritisch naar jezelf te kijken! Calvijn is een duidelijke aanwezigheid in dit boek, als schriftuitlegger als bidder (elk hoofdstuk eindigt met een gebed van Calvijn), en dat is alleen maar winst. Niet ieder hoofdstuk is even overtuigend. Hoofdstuk 3 is inhoudelijk wat mager uitgevallen en de 'boodschap voor vandaag' daar verwoordt sluit m.i. te weinig aan bij de boodschap van Habakuk zelf. Maar daar staan genoeg inhoudrijke hoofdstukken tegenover, bijvoorbeeld het laatste prachtige hoofdstuk over het 'nochtans' van het geloof.

Verenigingen die nadenken over het studieprogramma voor het nieu-

we seizoen zullen er geen spijt van krijgen wanneer ze dit boek op het rooster te plaatsen. De besturen moeten dan echter vooraf nog wel even nadenken over een goede verdeling van de stof. De opmerking van de schrijver: 'Het moet mogelijk zijn dit boekje in drie avonden door te werken', lijkt me iets te optimistisch. Ik heb het totaal aantal gespreksvragen geteld, dat aan de verenigingsleden wordt voorgelegd. Het zijn er zevenentachtig! Is

boekbespreking

de bedoeling echt dat bijna dertig vragen op een avond worden afgewerkt? Hier zal geselecteerd moeten worden. Bij een voorzichtiger dosering zal *Al zou de vijgeboom niet bloeien* beter tot haar recht komen. Dat is het boek waard.

N.a.v.: M.J.C. Blok, *Al zou de vijgeboom niet bloeien, Habakuk: her probleem van de secularisatie in de kerk en van onrecht, geweld en lijden*. Uitg. Van de Berg, Kampen 1994. Omvang: 84 pagina's. Prijs: f 17,90.

De Beheerders van de

Stichting Greijdanus-Kruithof Fonds

maken bekend, dat voor studerende(n) aan de Theologische Universiteit, Broederweg 15 te Kampen, de mogelijkheid bestaat, uit genoemd fonds een beperkte toelage te ontvangen. Hiervoor komen allereerst in aanmerking studerende(n) die zich voorbereiden op een promotie. Eventuele verzoeken om in de cursus 1994/1995 een toelage uit dit fonds te ontvangen, dienen voor 16 november 1994 in ons bezit te zijn.

Aanvraagformulieren kunt u opvragen bij de administratie van de Theologische Universiteit, Postbus 5026, 8260 GA Kampen, telefoon 05202-12878.

AL ZOU DE VIJGEBOOM NIET BLOEIEN

G. Gunnink

De schrijver van een veelgebruikte meditatieve verklaring van de brief van Judas, ds. M.J.C. Blok, heeft nu een soortgelijke studie gewijd aan een deel van het Oude Testament, het bijbelboek *Habakuk*. In negen hoofdstukken toont ds. Blok op een indringende wijze aan hoe actueel de boodschap van Habakuk is. De ondertitel laat zien waar de schrijver vooral aan denkt: het probleem van de secularisatie in de kerk en van onrecht, geweld en lijden.

Het gaat om preken die zodanig zijn omgewerkt, dat ze nu heel goed gebruikt kunnen worden op verenigingen en in ander bijbelstudieverband.

Het boek biedt meer dan gedegen exegese. De schrijver weet heel concreet, en heel ernstig, het probleem van de secularisatie in de kerk bij de lezers te brengen. Je wordt hier niet alleen geconfronteerd met Habakuk en met de wereldwijking van de kerk in zijn tijd, maar ook met de situatie in de Gereformeerde Kerken vandaag. Je wordt gedwongen om kritisch naar jezelf te kijken! Calvijn is een duidelijke aanwijzing in dit boek, als schriftuitlegger als bidder (elk hoofdstuk eindigt met een gebed van Calvijn), en dat is alleen maar winst. Niet ieder hoofdstuk is even overtuigend. Hoofdstuk 3 is inhoudelijk wat mager uitgevallen en de 'boodschap voor vandaag' daar verwoord sluit m.i. te weinig aan bij de boodschap van Habakuk zelf. Maar daar staan genoeg inhoudelijke hoofdstukken tegenover, bijvoorbeeld het laatste prachtige hoofdstuk over het 'nochtans' van het geloof.

Verenigingen die nadenken over het studieprogramma voor het nieu-

we seizoen zullen er geen spijt van krijgen wanneer ze dit boek op het rooster te plaatsen. De besturen moeten dan echter vooraf nog wel even nadenken over een goede verdeling van de stof. De opmerking van de schrijver: 'Het moet mogelijk zijn dit boekje in drie avonden door te werken', lijkt me iets te optimistisch. Ik heb het totaal aantal gespreksvragen geteld, dat aan de verenigingsleden wordt voorgelegd. Het zijn er zevenentachtig! Is

boekbespreking

de bedoeling echt dat bijna dertig vragen op een avond worden afgewerkt? Hier zal geselecteerd moeten worden. Bij een voorzichtiger dosering zal *Al zou de vijgeboom niet bloeien* beter tot haar recht komen. Dat is het boek waard.

N.a.v.: M.J.C. Blok, *Al zou de vijgeboom niet bloeien, Habakuk: het probleem van de secularisatie in de kerk en van onrecht, geweld en lijden*. Uitg. Van de Berg, Kampen 1994. Omvang: 84 pagina's. Prijs: f 17,90.

De Beheerders van de

Stichting Greijdanus-Kruithof Fonds

maken bekend, dat voor studerende(n) aan de Theologische Universiteit, Broederweg 15 te Kampen, de mogelijkheid bestaat, uit genoemd fonds een beperkte toelage te ontvangen. Hiervoor komen allereerst in aanmerking studerende(n) die zich voorbereiden op een promotie. Eventuele verzoeken om in de cursus 1994/1995 een toelage uit dit fonds te ontvangen, dienen voor 16 november 1994 in ons bezit te zijn.

Aanvraagformulieren kunt u opvragen bij de administratie van de Theologische Universiteit, Postbus 5026, 8260 GA Kampen, telefoon 05202-12878.

Een verantwoordelijkheidsethiek voor leidinggevend

Dr. J.H. Hegeman

Op de achterflap van het bovengenoemde boek worden zeven **leermomenten** genoemd, die in dit boek centraal staan:

- Leren verantwoorden: het 'antwoorden' aan God. De begrippen gezag, aansprakelijkheden deugd worden uitgewerkt.
- Leren hoe verstandig te zijn in zowel praktisch als principieel handelen.
- Leren hoe de bijbelse normen van waarheid en eenheid van toepassing zijn. Een christelijk dieenaar bestuurt vanuit een bepaalde gezindheid.
- Begrijpen welke rol de ethiek bij leiderschap vervult.
- Leren een oplossing voor een probleem te zoeken door te bidden, door logisch na te denken en door het voeren van overleg.
- Omgaan met roeping, met gaven en met gezag.
- Weten op welke manier interventie in conflicten op bijbelse grond plaats dient te vinden.

Gedragen werk

Iedereen, die het bovenstaande heeft gelezen zal onder de indruk zijn van wat in dit gedegen werk van 184 blz. allemaal aan de orde komt. Het is geen boek, zoals dr. T. Brienens in zijn 'Ten geleide' al schrijft, dat je in een ruk uitleest, maar dat je moet doorploegen om je de stof geleidelijkeigen te maken.

Het is modem van opzet. Er wordt veel gebruik gemaakt van modellen en de theorie wordt dikwijls uitgewerkt naar aanleiding van een praktijkgeval. Noten bij ieder hoofdstuk, een uitgebreide literatuurlijst, waaruit o.a. blijkt dat ook gelezen is wat in onze **kring** over

dit onderwerp is gepubliceerd) en een trefwoordenregister maken dit boek zeer geschikt voor de studie. De kern van het betoog is helder. Aansluitend bij 'The Managerial Grid' van Blake-Mouton, waarin dezen het leidinggeven uitwerken aan de hand van een twee-assig stelsel: 'concern for production' (aandacht voor de produktie) en 'concern for people' (aandacht voor de mensen), stelt de schrijver terecht dat zodoende leidinggeven zich afspeelt in het horizontale vlak. Verticaal op dit vlak staat als derde dimensie de gerichtheid op God en juist die as is heel bepalend voor de andere twee: het met mensen werken aan taken. **Hegeman** 'vertaalt' dit o.a. in een model voor iedere christen-leider: hij (zij) is gericht op taken, op God en op mensen, bij alle handelen overweegt hij wat kan, wat moet en wat mag, met als consequentie dat christelijk leidinggeven uiteindelijk **dienaarschap** is.

Kritiek

Een enkel **kritische** opmerking. Wij hebben sterk de indruk dat 'gezagdrager zijn' en 'leidinggeven' bij **Hegeman** min of meer identieke zaken zijn. We lezen namelijk op blz. 15: 'In figuur 1 breng ik door middel van een eenvoudig organogram van "hoger" en "lager" tot uitdrukking dat bij het geven van leiding altijd sprake is van een gezagsverhouding. De leidinggevende handelt omdat hij of zij bevoegd is tot het nemen van beslissingen en initiatieven voor en namens ondergeschikten.' Nu is het inderdaad zo dat in tal van gevallen **gezag**-drager zijn en leidinggeven in één persoon verenigd zijn, bijv. bij

boekbespreking

Ouders Maar dat is niet noodzakelijk! Er zijn gezagsdragers, die **geen leidinggeven** aan ondergeschikten zoals een politieagent of een rechter. Er zijn leidinggevend, die geen gezagsdrager zijn zoals de voorzitter van een bestuur, of de praeses van een kerkeraad of de dirigent van een koor, die geen van allen ondergeschikten voor zich hebben. Natuurlijk hebben zij een bepaalde zeggenschap, maar die berust op reglementen, onderlinge afspraken, **(arbeids)overeenkomsten** e.d., waarin tevens de reikwijdte van de zeggenschap is vastgelegd. Als een koordirigent niet bevalt wordt hij ontslagen, maar dat kan je met een gezagsdrager niet doen! Op blz. 21 vinden we een lange lijst van leidinggevend, met als samenvatting: 'kortom, **iedereen die met en door anderen taken moet realiseren**, waarbij voor christen-leiders geldt dat zij zich verbonden weten met Jezus Christus, die de Waarheid is.' We kunnen met deze omschrijving instemmen, **maar dan is leidinggeven hier omschreven als een sociale activiteit, d.w.z. we hebben te maken met communicatie in allerlei vorm: initiatieven nemen, voorbeeld geven, doelstellingen formuleren, organiseren en structureren, informeren, motiveren, bemoedigen, corrigeren**. En ook hier heeft dat alles te maken met christelijk dienaarschap (blz. 174 epiloog): 'het model van dienaarschap is in vijf trefwoorden samen te vatten: verantwoordelijk, verhalend, verstandig, verzorgend en verzoenend.' De invulling die **Hegeman** geeft aan begrippen zoals gezag, leiderschap, ambt, hiërarchisch en organisch is voor mij niet altijd **duide-**

lijk en dat leidt tot uitspraken, waar wij een vraagteken bij zetten, zoals: 'De bestuursleden van een christelijke instelling zijn bekleders van een door God ingesteld ambt.' (blz. 150) en als tweede voorbeeld: 'Bij arbitrage zal de christen-dienaar gerechtigheid moeten betrachten. Hij is zich ervan bewust als christen die in zekere zin 'recht spreekt' ook namens God te spreken.' (blz. 172).

Vervolg?

Dr. Hegeman heeft met dit boek een goede basis gelegd voor het verder denken over christelijk leidinggeven, een onderwerp waarover tot nog toe weinig is gepubliceerd. Het zou heel waardevol zijn als hij eventueel in samenwerking met anderen dit onderwerp verder zou kunnen uitwerken om bijv. in de vorm van 'cahiers' de meest urgente onderwerpen een bredere behandeling te geven. In onze tijd, die bol staat van conflicten, denken wij dan aan cahiers over: onderhandelen, interventie bij conflicten, de werkwijze van onderzoekcommissies en commissies van goede diensten met brede aandacht voor factoren zoals stress, agressie, vijandbeelden, onbegrip, miskenning, carrièrejagersenz. Een ander cahier dat vandaag heel zinvol zou zijn kan handelen over de *persoon* van de leider of leiderster. De gaven om christelijk leiding te kunnen geven en de ontwikkeling daarvan. Het voorbeeld zijn als christen en als manager. **Zelfmanagement.** Onzes inziens is er over christelijk management nog heel wat te studeren en in praktijk te brengen.

N.a.v. dr. J.H. Hegeman, Christelijk dienen, een verantwoordelijkheidsethiek voor leidinggevers.
Uitg. Buijten & Schipperheijn, Amsterdam, f 32,50.

G.J. van Middelkoop

M meegelezen

werk, met hobbies en met tv met je carrière en je cursus. In van die dingen is geen of bijna geen kwaad te zeggen. Maar zeg nou eens eerlijk: zijn er echt geen tien minuten te vinden? En als dat niet zo is: Kun je dan niet met tien minuten minder slaap toe? Ik denk toch van wel. Alleen zul je er echt voor moeten kiezen. Het hangt van je wil af. Als je gaat bidden: ga naar de binnenkamer, een rustige plaats waar je niet gestoord wordt en neem de tijd voor God. Heb echt aandacht voor Hem.

Gebedshouding

Welke houding moet je aannemen? Salomo staat, zo lezen we in vers 22, maar blijkens vers 54 was hij in knielende houding. Dat mag beide. Je mag ook zitten, je mag ook liggen in bed. Die laatste houding lijkt mij overigens een beetje gevaarlijk. Want een bed wordt warm, je concentratievermogen gaat achteruit en het zou kunnen zijn, dat je vergeet dat je je aan God aan het vertonen bent. Hoe moet je je handen houden? Salomo breidt zijn handen uit. Anderen vouwen hun handen. Is er een voorschrift? Neen. Maar houdt je handen zo, dat je niet gaat friemelen waardoor je afgeleid wordt. Hoe moet je je ogen hebben? Moet je ze sluiten? Neen, niet per se, maar sluiten is wel handig, omdat je dan ook het minst wordt afgeleid.

Gebedstaal

Wees gewoon in je taalgebruik. Je hoeft geen hooghaardermerdijks te spreken. God verstaat elke taal en elk dialect. Aap niemand na, wees jezelf.

Welke houding je aanneemt is niet

Hoe bidden we goed?

In het confessioneel-gereformeerd maandblad *Credo* van oktober 1994, schrijft ds. G.J. Mink over de vraag *Hoe krijgen we een goed gebedsleven?* Welke vorm geven we aan ons gebed? Om te beginnen: waar moet je bidden? In de kerk, zeker. Maar vooral niet vergeten: in de binnenkamer.

Mat. 6 : 6 begint daarmee: *Maar wanneer jij bidt, ga in uw binnenkamer, sluit uw deur en bidt tot uw Vader in het verborgene.* Wat is dat nu, die binnenkamer? Sommige mensen denken dat dat het hart is. Doe het persoonlijk. Dat is echter niet het geval. De binnenkamer is in de oude oosterse huizen de voorraadkamer. Dat is een kamer zonder buitenraam, midden in het huis. Alle andere kamers hebben ramen zonder glas, waar er direct contact is met de buitenwereld. Jezus zegt: ga naar die binnenkamer. Daarmee is Jezus niet tegen het publieke gebed, dat je alleen in stilte voor jezelf mag bidden, want dan zouden we ook in de kerk niet meer kunnen bidden. Ga naar de binnenkamer, naar een rustige plaats, waar je niet gestoord wordt in je gesprek met God.

Gebedstijd

Ga naar de binnenkamer. Dat betekent ook, dat je even apart de tijd neemt om te bidden. Volsta niet met het gebed in de kerk, bij het begin van een vergadering, voor en na het eten. Prima zijn zulke gebeden, maar je hebt toch wel meer te bespreken met Hem? Daarvoor moet je de tijd nemen, je even voor terugtrekken. Heb jij geen tien minuten per dag? Ja natuurlijk, je hebt het druk met werk en huis-

het allerbelangrijkste, welke tijd evenmin en ook niet welke plaats. Ook niet je taalgebruik. Maar vergeet toch nooit te bidden en afwisseling in het gebed te krijgen. Met een vriend heb je toch ook niet elke keer hetzelfde gesprek.

Kun je geloven tellen?

Bijbel en Wetenschap, het blad van de Evangelische Hogeschool, bevatte in oktober 1994 een interview met dr. H.C. Stoffels, die als godsdienstsocioloog verbonden is aan de Vrije Universiteit. Deze hield zich bezig met de evangelische groepen en later met de bevindelijk-gereformeerden. Hij wil vooral een beschrijving geven van de standpunten en opvattingen in de kringen die hij onderzoekt; hij is er niet op uit om discussie aan te gaan of ontwikkelingen te beïnvloeden. Enkele stukjes uit het interview:

Een veel gehoorde stelling is: 'De godsdienst moet zich aanpassen aan het moderne levensgevoel, wil zij overleven'. Is volgens u het horizontaal gerichte levensgevoel wel te combineren met de verticale gerichtheid van het christendom?

Kerken staan altijd voor een dilemma wanneer zij niet meer in de meerderheid zijn. Je kunt dan als godsdienstsocioloog twee uitersten onderscheiden: de kerk zoekt het isolement, scheidt zich als het ware van de wereld af en spreekt een eigen taal die op den duur niet meer in de wereld verstaanbaar is. De mensen van de eigen groep spreken de taal van de buitenwereld niet en omgekeerd. Er zijn dan twee werelden. Het andere uiterste is dat de kerk zich zo aanpast dat de eigen identiteit verloren gaat, of in ieder geval in belangrijke mate verbleekt. Dit zijn twee modellen die gehanteerd worden. U begrijpt, dat er vele kerken zijn die van beide modellen iets hebben. Ideaal is dat een zeker evenwicht wordt bereikt, maar ik erken dat dit erg gemakkelijk gezegd is.

Wanneer we kijken naar de stude-

rende jeugd van de orthodoxe protestanten, kun je wel stellen dat zij in twee werelden leeft, de wereld van de moderniteit versus de wereld van de orthodoxie. Dit staat haaks op het christelijke adagium, treffend door Kuiper onder woorden gebracht met zijn uitdrukking. Er is niets op de wereld waarvan Christus niet zegt: MIJN. Herkent u iets van dit spanningsveld?

Er is inderdaad sprake van een zekere compartimentalisatie. Het geloof is iets van de vaders, het is het overgeleverde dat bij thuis hoort, bij het vertrouwde, bij de kerk. Daarnaast wordt er voluit deelgenomen aan de moderne wereld met het levensgevoel dat daarbij hoort. Dit veroorzaakt een geweldig spanningsveld. Je ontkomt niet aan het ontstaan van het wij-zij-gevoel, waarbij de moderne mens tegenover de gereformeerde mens staat. Het leven volgens Gods geboden, een bijbelse visie op huwelijk, gezin, leven, dood, verhouding kerk en staat, dat zijn allemaal zaken die bij de moderne mens niet worden gevonden. Anderzijds is er de nuchtere eis van het brood-verdienen. Je staat nu eenmaal in deze wereld, in deze maatschappijen er moet brood op de plank zijn. Voor dit conflict zijn diverse oplossingsmodellen. Je kunt in de eerste plaats een scherpe scheiding trekken tussen het leven thuis en het leven in de studie en op het werk. Je leeft dan in twee werelden: het werk of de studie verwordt tot iets wat je nu eenmaal moet doen, maar waar je hart niet ligt. Een andere oplossing is om militant de wereld in te trekken om je eigen godsdienstige idealen te realiseren of het in ieder geval zover te krijgen dat er rekening mee wordt gehouden. Je kunt je verzetten tegen bijvoorbeeld zondagsarbeid, tegen de plicht om je collectief te verzekeren. Op grond van je godsdienstige overtuiging claim je bepaalde rechten. Anderen zullen deze militante houding niet hebben en proberen werk te zoeken in eigen kring. Een verpleegster die in

een algemeen ziekenhuis werkt en in nood komt als gevolg van het gevoerde abortus-beleid, kan solliciteren naar een ziekenhuis waar een ander beleid wordt gevoerd. Je ziet tenslotte ook orthodoxe christenen die de overstap naar de wereld maken. Zij constateren dat er in die wereld ook aardige mensen zijn, dat er goed valt te werken, te praten en te studeren. Zij komen tot een zekere relativisering van hun godsdienstige opvattingen. Maar, om terug te komen op uw oorspronkelijke vraag, het is mijns inziens in onze samenleving niet meer mogelijk om alles te plaatsen onder de paraplu van de godsdienst. (...)

Is er vanuit deze godsdienstsociologisch bepaalde zienswijze nog wel toekomst voor de gereformeerde gezindte?

Daar is geen twijfel aan; deze groep zal haar aanhangers hebben tot de jongste dag. De godsdienst is daar zo sterk en zo onontkoombaar en in een zekere beslotenheid, dat die niet weg te denken valt. Je ziet dat mensen van deze groep op gepaste afstand in eigen tempo de ontwikkelingen volgen in de samenleving, waarbij wel scherp wordt onderscheiden tussen de ontwikkelingen van de techniek en op godsdienstig en moreel gebied. Wat deze laatste betreft blijft men zichzelf, technische vindingen worden gewaardeerd. Op het kerkelijk bureau van de Gereformeerde Gemeenten kent en gebruikt men de fax.

Mag ik u tot slot vragen wat u aantrekt in de gereformeerde gezindte, door u aangeduid als de bevindelijk gereformeerden?

De diepe ernst waarmee men met het geloof omgaat. Godsdienst is niet iets wat je zelf kiest of samenstelt, het is iets wat je van buitenaf wordt aangereikt en waarmee men consequent het leven probeert in te richten. Weinig concessies worden er gedaan. Kijk naar hen die getroffen zijn door polio. Men is bereid

om te verhuizen naar een plaats waar een school is van eigen richting. Men heeft heel duidelijk een eigen stijl die zich ook uit in kleding en haardracht, zelfs in **muziek**-keuze. Dat heb ik geconstateerd op de Wegwijsbeurs. Het geloof is allesbepalend. Daarbij is er weinig behoefte om bij de moderne mens in het geveel te komen. Die **levens**-ernst en die standvastigheid, daar heb ik zeer veel respect voor.

Waarheid en relativisme

In zijn reeks over de moderne cultuur in het *Centraal Weekblad*, gaf prof. **dr. G. Dekker**, ook socioloog aan de VU, op 14 oktober aandacht aan het **relativisme**. Zijn er tegenwoordig nog wel absolute waarden en normen en is er nog wel een absolute waarheid? In onze cultuur zijn waarden en waarheden relatief, gerelateerd aan de situatie waarin we stuk voor stuk verkeren.

Die hele ontwikkeling wordt nog versterkt door wat we het proces van subjectivering noemen, ook een vrij recent proces. Daarmee bedoelen we, dat – samenhangend met individualisering en democratisering – de subjectieve ervaring, de beleving van de mensen voor hen belangrijker wordt dan hetgeen zogenaamd objectief vaststaat, dan het voorgegevene en het **voorge**-schrevene. Het gaat hier om een in de loop van de tijd veranderde bewustzijnsvorm van de mensen, waardoor zij de zaken om hen heen anders waarnemen en waardoor zij ook anders met waarden en waarheden omgaan. De laatste zijn **gege**-venheden, die voor hen pas waarheden worden indien ze corresponderen met hun ervaring, met hun beleving. Zo ontstaan bij de mensen niet alleen de grote verschillen in waarden en waarheden, maar ook het besef dat die waarden en waarheden voor hén wel waardevol en waarheidsgetrouw zijn, maar dat dat niet behoeft te betekenen, dat dit ook voor anderen het geval is. Bij dit alles komt nog, dat onze **sa**-

menleving een open samenleving is geworden (o.a. merkbaar aan de ontzuiling), waardoor de meeste mensen meer dan vroeger mensen met andere overtuigingen en waarden ontmoeten. En ook dat knaagt meestal aan de absolute waarheid van je eigen overtuigingen en waarden.

UIT DE KERKEN OVERLEDEN

Ds. Joh. Strating emeritus-pred. van Zwolle-Centrum, is maandag 24 okt. jl. in Pretoria (Z.-Afrika) aan de gevolgen van een ernstige ziekte overleden. De 66-jarige predikant verleende nog maar kort bijstand in de vacante gemeente in Pretoria. Johannes Strating is op 28 mei 1928 in Wieringen (Z.H.) geboren. Aanvankelijk was hij werkzaam op het ministerie van economische zaken in Den Haag. Hij ging theologie studeren aan de Theologische Universiteit te Kampen. De pred. stond achtereenvolgens in Alkmaar en Broek op **Langedijk** (1957), Hattem (1966), de ongedeelde kerk van **Bunschoten-Spakenburg** (1970), Bunschoten (1972) en Zwolle (1977). Op 26 september 1993 nam hij afscheid van de gemeente Zwolle in verband met zijn emeritaat op 1 okt. Afgelopen maand vertrok hij en zijn vrouw naar Pretoria, met de bedoeling er een half jaar werkzaam te zijn. Ds. Strating is vele jaren bestuurslid geweest van de Ned. Bond van **Geref. Jongelingsverenigingen** (NBGJ), respectievelijk als alg. adjunct, red.-secretaris en tweede voorzitter. Hij heeft ook jarenlang artikelen geschreven in het ***Gereformeerde Kerkblad*** voor Overijssel, Gelderland, Flevoland, Utrecht en Noord-Holland. Verder was hij afgevaardigde op onder meer de synode van Hattem 1972 en 1973.

JUBILEUM

Ds. G. Hagens 60 jaar predikant

Het was vrijdag 14 okt. jl. zestig jaar geleden dat ds. G. Hagens te Soest, emeritus predikant van de Gereformeerde Kerk te Bussum, in het amb bevestigd werd. Gemt Hagens werd 11 dec. 1906 te Rotterdam geboren. Hij studeerde aan de Theologische Universiteit te Kampen en aan de Vrije Universiteit in Amsterdam. Ds. G. Hagens werd 14 okt. 1934 predikant te **Asperen**. Vandaar ging hij in 1941 naar Leeuwarden. Hier werd ds. Hagens na zijn schorsing in 1945 predikant van de Vrijgemaakte Gereformeerde Kerken. Hij verbond zich vervolgens in 1948 aan **Schiebroek-Hillegersberg** vanwaar hij in 1957 naar Bussum ging. Deze kerk diende ds. Hagens tot aan zijn emeritaat op 17 nov. 1974. Ds. Hagens o.m. curator van de Theologische Universiteit in Kampen. Van zijn hand verscheen in 1945 een brochure over de Vrijmaking. Verder verschenen artikelen van zijn hand onder meer in *De Reformatie*.

VERVROEGD EMERITAAT

Op 1 oktober jl. is ds. R. Nus, predikant te Rotterdam-Delfshaven, met vervroegd emeritaat gegaan. Door de gevolgen van een ongeval op 10 mei 1993 is hij niet meer in staat voor te gaan in de diensten des woords.

STUDEBEGELEIDER GMO

Tiel * Deputaten-curatoren van de Gereformeerde Missiologische Opleiding (GMO) hebben ds. Jac. **Kruidhof** te Arnhem benoemd tot studiebegeleider in volledige dienst. Ds. **Kruidhof** heeft de benoeming aanvaard. Met hem is overeengekomen dat deze benoeming geldt voor de periode van drie jaar.